

VII Majówka Filozoficzna

- Abstrakty

VII Majówka Filozoficzna

Filozofia nauki i filozofia przyrody

Uniwersytet
Gdański

WYDZIAŁ NAUK
SPOŁECZNYCH
UNIWERSYTETU
GDAŃSKIEGO

Łączyno, 24-26.05.2024

Prelegenci:

A) Goście:

1. Dr Paweł Balcerak, Uniwersytet Rzeszowski
2. Dr Anna Dutkowska, Katolicki Uniwersytet Lubelski
3. Dr Andrzej Karalus, Politechnika Gdańska
4. Dr hab. Agnieszka Lekka-Kowalik, prof. KUL, Katolicki Uniwersytet Lubelski
5. Dr Joanna Luc, Uniwersytet Jagielloński
6. Dr hab. Marcin Miłkowski, prof. IFiS PAN, IFiS PAN
7. Prof. dr hab. Wojciech Sady, Uniwersytet Śląski
8. Dr hab. Zbigniew Wróblewski, prof. KUL, Katolicki Uniwersytet Lubelski
9. Dr Andrzej Zykubek, Uniwersytet Mikołaja Kopernika

B) IF UG:

1. Prof. dr hab. Stanisław Judycki
2. Dr Bartosz Wcisło
3. Mgr Stanisław Kamiński, doktorant
4. Mgr Jakub Nowicki, doktorant
5. Mgr Wojciech Skorupka, doktorant

Abstrakty - Goście:

1. Dr Paweł Balcerak, Uniwersytet Rzeszowski

Stara wersja nowego problemu – ekologia a rozdział między kultura i naturą

Abstrakt: Idea ochrony środowiska przed wpływem człowieka stała się jednym z dominujących tematów w debacie naukowej, gospodarczej i społecznej ostatnich dekad. Jednym z jej wymiarów jest problem zachowania bioróżnorodności. W momencie pisania tych słów 196 państw podpisało i ratyfikowało Konwencję o biologicznej różnorodności (Convention on Biological Diversity). Jednocześnie w ramach filozofii biologii pojawiają się

argumenty stawiające pod znakiem zapytania zasadność wysiłków na rzecz bioróżnorodności. W wystąpieniu spróbujemy rozważyć pytanie: w jaki sposób spojrzenie na relację człowieka do reszty przyrody wpływa na debatę ekologiczną? Przyjrzymy się źródłom współczesnego postrzegania miejsca człowieka w przyrodzie. Następnie, przeanalizujemy - na przykładzie problemu bioróżnorodności - jak jawne i milczące założenia wpływają na debatę o ochronie środowiska.

2. Dr Anna Dutkowska, Katolicki Uniwersytet Lubelski

Czy pantofelek percypuje? Na tropie umysłów prostych

Abstrakt: Czy prosty organizm – jak chociażby pantofelek – wykazuje się percepcją? W jaki sposób można scharakteryzować koncepcję „umysłów prostych” oraz wskaźniki myślenia, tak aby umożliwiały one identyfikację innych form umysłów występujących w świecie przyrody? Przy okazji wielkich pytań, zastanowimy się nad zdolnościami pantofelka do reagowania na bodźce środowiskowe oraz nad tym, czy te reakcje mogą wskazywać na posiadanie przez niego umysłu mikro-prostego.

3. Dr Andrzej Karalus, Politechnika Gdańska

Związek przyczynowy: konteksty ontologiczne, epistemologiczne i metodologiczne

Abstrakt: Wystąpienie będzie poświęcone analizie pojęcia „związku przyczynowego” oraz rodziny spokrewnionych pojęć, takich jak „racja”, „prawo nauki”, „prawidłowość”, „zdanie warunkowe”, „wnioskowanie przyczynowe” oraz „wnioskowanie statystyczne”. Postaram się też krótko omówić specyfikę związku przyczynowego w naukach społecznych – przede wszystkim ekonomii i socjologii – oraz naświetlić różnicę między przyczynowością w historii, socjologii czy ekonomii, a przyrodoznawstwem i naukami biologicznymi.

4. Dr hab. Agnieszka Lekka-Kowalik, prof. KUL, Katolicki Uniwersytet Lubelski

Od CUDOS przez PLACE do PRICE: Reformowanie i re-normowanie nauki

Abstrakt: Niemal 30 lat temu John Ziman sformułował tezę, iż nauka uprawiania w akademii i nauka uprawiania w laboratoriach przemysłowych stapiają się w jeden system nauki postakademickiej, w którym Mertonowskie normy nauki akademickiej wyrażone akronimem CUDOS (communism, universalism, disinterestedness, organized scepticism) ustępują miejsca normom wyrażonym akronimem PLACE (proprietary, local, authoritarian, commissioned, expert). Twierdzę, że ewolucja norm kontynuuje się i aktualne normy uprawiania nauki można wyrazić akronimem PRICE: patron relevant, innovative, competitive, econometrical. Reformowanie nauki akademickiej okazuje się wobec tego także jej re-normowaniem. Źródłem owej transformacji jest utożsamienie wiedzy z towarem. Etyka badań naukowych przekształca się w etykę produkcji wiedzy, a instytucje naukowe to producenci wiedzy, która staje się „towarem epistemicznym” o ile jest na dany fragment zapotrzebowanie „konsumentów”. Nie podważa to epistemicznej wartości danego projektu badawczego, ale prowadzi do kontrowersyjnych konsekwencji, m.in. do fragmentaryzacji i aspektualizacji wiedzy, związania kierunków badawczych z interesami podmiotów władzy i ignorowania krytyki transformatywnej. W rezultacie to, co było w nauce Mertonowskiej traktowane jako zagrożenie czy wykroczenie przeciwko etosowi nauki okazuje się racjonalnym zachowaniem przedsiębiorcy akademickiego, funkcjonującego na rynku dóbr i usług epistemicznych. W konsekwencji inna jest treść determinantów natury nauki (S. Kamiński).

5. Dr Joanna Luc, Uniwersytet Jagielloński

Problem pomiaru w mechanice kwantowej

Abstrakt: Celem mojego referatu będzie przedstawienie tzw. problemu pomiaru, który jest jednym z najważniejszych zagadnień w filozofii mechaniki kwantowej. Rozpocznę od bardzo szkicowego przedstawienia formalizmu matematycznego tej teorii, a następnie podam sformułowanie problemu pomiaru bazujące w dużej mierze na artykule T. Maudlina pt. „Three Measurement Problems” (Topoi 14: 7-15, 1995). Owo sformułowanie jest tak skonstruowane, że od razu sugeruje typologię możliwych rozwiązań tego problemu, o której również krótko opowiem.

6. Dr hab. Marcin Miłkowski, prof. IFiS PAN, IFiS PAN

Czym są teorie naukowe?

Abstrakt: We współczesnej debacie coraz częściej słyszy się sceptyków negujących istnienie teorii naukowych (French 2020). W odróżnieniu od nich będę bronił realizmu: nie tylko teorie istnieją, ale są też bardzo interesującymi obiektami: artefaktami poznawczymi służącymi do rozwiązywania problemów naukowych. W tej perspektywie teorie to reprezentacje naukowe, mające różnorodne funkcje. W mojej perspektywie, którą nazywam „metanauką poznawczą”, teorie są reprezentacjami naukowymi, których treść nie sprowadza się do danych. Przedstawię wstępną propozycję typologii teorii naukowych, która wyrasta nie tylko z analiz pojęciowych, ale też z empirycznego studium tekstów naukowych przy wykorzystaniu technik cyfrowej filozofii nauki.

7. Prof. dr hab. Wojciech Sady, Uniwersytet Śląski

Jak i dlaczego narodziły się naukowe style myślenia?

Abstrakt: Umysł pusty nie spostrzega i nie myśli. Zaczyna spostrzegać i myśleć, gdy w wyniku obcowania z innymi ludźmi przyswoi sobie pewien styl myślowy. Dlatego spostrzeganie i myślenie są czynnościami grupowymi. Aby styl myślowy się rozwijał, musi krążyć między ludźmi, którzy żyją wspólnie w pewien sposób, gromadząc przy tym nowe doświadczenia.

Jak pojawiły się w XVI i XVII w. naukowe style myślowe? Nikt nie mógł ich zaplanować, bo w danym czasie możemy pomyśleć tyle, na ile pozwalają nam style myślowe, w jakich wyrosliśmy.

W XII w. przetłumaczono na łacinę dzieła Arystotelesa, Euklidesa, Archimedesza, Apolloniosa, Galena i innych uczonych greckich. Po 1200 założono uniwersytety, aby style myślowe starożytnych (łącznie z Biblią, ojcami kościoła, a także rzymskimi kodeksami prawnymi) przekazywać kolejnym pokoleniom – ale nie aby je rozwijać. W 1550 nauczano tego samego, czego nauczano w 1200, na podstawie tych samych tekstów. (Pisano do tych tekstów komentarze, ale nikt nie próbował z tych komentarzy zbudować nowego systemu).

To nastawienie zaczęło ulegać zmianie w wyniku serii wydarzeń zgoła nieoczekiwanych.

Po wynalezieniu ok. 1450 druku przy użyciu ruchomych czcionek wydrukowano w ciągu pół wieku ok. 9 milionów książek.

W 1502 Amerigo zdał sobie sprawę z tego, że Kolumb dopłynął nie do Indii, ale do Nowego Świata. Magellan ruszył na poszukiwanie drogi do Indii, a w rezultacie jedyny ocalały okręt powrócił w 1522 do Hiszpanii po opłynięciu Ziemi. Jasne się stało, że geografia Eratostenesa i Ptolemeusza nie wystarcza.

Po przetłumaczeniu na łacinę Platona i pism hermetycznych ogromnie wzrosły wpływy astrologii, a to zrodziło zapotrzebowanie na astronomię. Szkoły astrologiczno-medyczno-astronomiczne powstały w Krakowie, Wiedniu i nie tylko. Te kolektywy myślowe dostarczyły Kopernikowi zarówno bodźca do pracy, jak i narzędzi do dociekań teoretycznych.

Drukarze, aby wydawać książki medyczne, potrzebowali miedziorytów, a te wykonywali rysownicy nie znający Galena, a wykształceni w realistycznym przedstawianiu świata. To oni zwrócili uwagę na to, że u Galena są błędy – czego nie byli w stanie przez 350 lat dostrzec wykładowcy i studenci wydziałów medycznych. Skłoniło to lekarzy do podjęcia samodzielnych badań nad budową ciała ludzkiego.

Niemniej jeszcze w 1650 nikt nie był w stanie przewidzieć powstania naukowych stylów myślowych.

Jeszcze jedno. Naukowo mogą myśleć ludzie bliscy rzemiosła, ale dysponujący wolnym czasem.

8. Dr hab. Zbigniew Wróblewski, Katolicki Uniwersytet Lubelski

Cóż po naturze w dobie antropocenu?

Abstrakt: Współczesna dyskusja nad wyodrębnieniem nowej jednostki stratygraficznej w geologii, nazwanej antropocenem, która rejestruje geologiczne zmiany o charakterze antropogenicznym, stanowi kontekst dla nowej konceptualizacji podstawowych kategorii opisujących i wyjaśniających stan kryzysu relacji człowiek – przyroda. W referacie podjęto próbę retrospektywnej rekonstrukcji pojęcia natury w dwóch wymiarach: doświadczenia różnych aspektów natury w dobie kryzysu ekologicznego oraz filozoficznych interpretacji tego doświadczenia. Elementem wspólnym tego doświadczenia egzystencjalnego oraz naukowego jest rewizja wyobrażeń o przyrodzie, ukształtowanych przez naukę i technikę. Reakcja na odkrycie ograniczeń bywa jednak zróżnicowana: od radykalnych programów naprawczych w sferze teorii i praktyki po reformistyczne postulaty korektur aktualnych trendów cywilizacyjnych. W interpretacji filozoficznej odkrywa się trzy kluczowe aspekty. Po pierwsze pojęcie natury jest kształtowane w kontekście naukowo – technicznym w wymiarze historycznym (rewolucja naukowa, kolejne etapy przemian techniki) i systematycznym (koncepcja nauki i techniki wpływa na sposób ujmowania natury). Po drugie, naukowo – techniczne ujęcie natury doprowadziło do szeregu ważnych konsekwencji światopoglądowych i ideologicznych, które wpływają na kształt relacji człowiek – przyroda. Po trzecie, mamy

aktualnie do czynienia z próbą nowej konceptualizacji natury, której przypisuje się szereg nowych cech.

9. Dr Andrzej Zykubek, Uniwersytet Mikołaja Kopernika

Kody życia

Abstrakt: Kod genetyczny pojawił się na Ziemi u zarania życia. Prawie cztery miliardy lat później pojawiły się kody kultury. Przez długi czas sądzono, że są to jedyne kody istniejące w przyrodzie, jednak w ostatnich latach odkryto w bioukładach wiele nowych kodów i jest prawdopodobne, że w przyszłości odkryjemy ich jeszcze więcej.

Odkrycie kodu genetycznego ujawniło, że u podstaw życia leżą dwa mechanizmy molekularne: kopiowanie genów i kodowanie białek. Inaczej mówiąc, życie nie opiera się wyłącznie na replikacji. Opiera się na kopiowaniu i kodowaniu, a to z kolei oznacza, że ewolucja odbywa/ła się poprzez dwa odrębne mechanizmy. Dokładniej, istnienie kopiowania i kodowania na poziomie molekularnym oznacza, że istnieją dwa różne typy zmian ewolucyjnych: ewolucja poprzez dobór naturalny – oparta na kopiowaniu (replikacji) oraz ewolucja oparta na kodowaniu (i zmianie systemów kodów).

Kluczową kwestią jest to, iż są to dwa zupełnie różne mechanizmy zmian ewolucyjnych. Kopiowanie dotyczy informacji, podczas gdy kodowanie dotyczy znaczenia. W referacie będę argumentował, że żadnego z tych systemów nie można zredukować do drugiego, jak również, że oba przyczyniły się w różnym stopniu do ewolucji życia.

Abstrakty – IF UG:

1. Prof. dr hab. Stanisław Judycki

Duch i natura - fragmenty medytacji

Abstrakt: Wystąpienie będzie poruszało następujące kwestie: (1) Jak należy zinterpretować relację pomiędzy filozofią przyrody a filozofią nauk przyrodniczych? (2) Jakie pojęcia natury można wyróżnić w opozycji do pojęcia ducha? (3) Czy naturę, lub natury, da się zinterpretować jako zbiór (zbiory) ‘inkarnowanych’ uniwersaliów pozamatematycznych i matematycznych? (4) Na czym polegają ‘dążenia’ ducha i na czym polega ‘obcość’ natury w stosunku do ducha? (5) Czy istnieje eschatologiczna możliwość przewyciężenia opozycji ‘duch - natura’?

2. Dr Bartosz Wcisło

Wyniki limitacyjne dla pojęcia prawdopodobieństwa subiektywnego

Abstrakt: Jednym z obecnych głównych obszarów zainteresowania epistemologii jest pojęcie stopnia przekonania (*credence*) i prawdopodobieństwa subiektywnego. Wydaje się, że przyjęcie opisu, w którym nasze przekonania nie stanowią zbioru sądów, ale dopuszczają dodatkowe rozróżnienie pod względem stopnia swojej siły, pozwala na lepsze odzwierciedlenie racjonalnych praktyk naukowych, które zazwyczaj prowadzą do wyciągania wniosków wykraczających poza wynikanie logiczne. Wydaje się, że wobec tego rozsądnym opisem działalności nauk empirycznych jest stwierdzenie, że choć dane doświadczalne nigdy nie pozwalają na wyprowadzenie ogólnych praw, pozwalają jednak na znaczne zwiększenie ich stopnia uzasadnienia.

W wielu argumentach w filozofii nauki istotne wydają się przekonania, które same dotyczą stopni przekonań, przede wszystkim, gdy zastanawiamy się nad subiektywnym prawdopodobieństwem warunkowym. Jednym z klasycznych przykładów jest zasada van

Frassena, która postuluje, że prawdopodobieństwo warunkowe zdarzenia A pod warunkiem, że prawdopodobieństwa zdarzenia A wynosi p , powinno wynosić p .

W ciągu ostatnich dziesięciu lat ukazała się seria prac zapoczątkowanych przez Campbell-Moore, a kontynuowanych m.in. przez takich autorów, jak Horsten, Leitbeg i Cieśliński, które pokazują, że jeśli traktować prawdopodobieństwo subiektywne, jako predykat relacyjny, to przy dość słabych założeniach nawet tak intuicyjne zasady, jak postulat van Frassena, otrzymujemy teorię sprzeczną. W ramach mojego wystąpienia postaram się pokrótce omówić te wyniki i zastanowić się, czy powinniśmy w związku z nimi odrzucić pojęcie prawdopodobieństwa subiektywnego.

3. Mgr Stanisław Kamiński, doktorant

Racjonalność nauk empirycznych w ujęciu M. Tałasiewicza

Abstrakt: W swoim wystąpieniu przedstawię podstawowe tezy i rozróżnienia dotyczące racjonalności nauk empirycznych przedstawione przez prof. M. Tałasiewicza w książce „Pojęcie racjonalności nauk empirycznych”. Autor podejmuje w niej między innymi zagadnienie dążenia do prawdy jako koniecznego celu nauki. Jak również niesprowadzalności definicji racjonalności do kryteriów racjonalności (co ma być podstawą rozwiązania kontrowersji między wykluczającymi się intuicjami uniwersalności, i relatywności racjonalności). Poruszona zostanie też kwestia racjonalności zmiany teorii w nauce czy wątek relacji między nauką a metafizyką.

4. Mgr Jakub Nowicki, doktorant

Modele wyjaśniania naukowego w naukach geologicznych

Abstrakt: W swoim wystąpieniu postaram się odpowiedzieć na pytanie, który z podstawowych modeli wyjaśniania diskutowanych w filozofii nauki jest najbardziej kompatybilny z praktyką obecną w naukach geologicznych.

W toku rozważań zamierzam uwzględnić cztery modele, to znaczy model podciągania pod prawa, model statystycznej relewancji, model przyczynowy i model unifikacyjny. Wychodząc od wstępnej charakterystyki bazowych założeń tych modeli, spróbuję ustalić, który z nich znajduje najpełniejsze zastosowanie w geologii, biorąc pod uwagę najbardziej podstawowe zasady jej uprawiania, w tym także zasadę aktualizmu geologicznego. Przy tej okazji zastanowię się również, jak ta jedna z fundamentalnych zasad dyscyplin geologicznych wypada w obliczu problemu indukcji. Zakończę refleksją nad tym, czy geologia jest dziedziną autonomiczną z punktu widzenia metodologii, czy opiera się na metodyce pochodzącej z innych nauk przyrodniczych.

5. Mgr Wojciech Skorupka, doktorant

Filozofia przyrody pełnej bogów – Tales, Anaksymander i Anaksymenes oraz geneza filozoficznego myślenia o P h y s i s¹

Abstrakt: Wydaje się, że teza, w myśl której tak zwana szkoła milezyjska jest pierwszą w ogóle znaną nam szkołą filozoficzną, a jej przedstawiciele zajmują się przede wszystkim filozofią przyrody, nie jest tezą kontrowersyjną. Zatem i słynny problem arche sformułowany w ramach tej szkoły należy właściwie do zagadnień filozofii przyrody. Powyższy pogląd wyłonił się z interpretacji pism Arystotelesa oraz utwierdził we wpływowym, wydanym w latach 50.,

---

¹ Wielka litera w słowie Physis odnosi do występującego w greckiej tradycji orfickiej imienia pierwotnej (protagenoi) bogini uosabiającej naturę.

znanym dziele J. Burneta, który określa w nim milezyjczyków mianem pierwszej szkoły naukowej kosmologii².

Moje wystąpienie zostało jednak zainspirowane innym wpływowym historykiem, który polemizuje w tej kwestii z Burnetem. W Jaeger, bo o nim mowa, podejmuje się odczytania zachowanych fragmentów z milezyjczyków w odmiennym duchu³. Okazuje się bowiem, że gdy pominiemy opinię Arystotelesa z *Metafizyki*, to słynne zdanie Talesa: wszystko jest pełne bogów, staje się istotnym kluczem interpretacyjnym dla całej milezyjskiej filozofii. Szczególnie widoczne jest to wtedy, gdy zwrócimy uwagę także na zachowane fragmenty z bezpośrednich uczniów Talesa, na sposób w jaki filozofię uprawa Heraklit oraz na to jak treści te przedstawia Diogenes Laertios.

W wystąpieniu utrzymuję, że szkoła z Miletu rzeczywiście jest pierwszą szkołą filozoficzną i zajmuje się rozumowym poszukiwaniem arche poprzez próbę wyjaśnienia zasad przyrody, czyli inaczej niż robili to poeci. Przyroda ta jednak nie jest przez nich traktowana jako „odczarowana”, jak chciałby tego Burnet. Zasady które nią kierują same bowiem są czymś boskim, gdyż opierają się na odwiecznych prawach rządzących powstawaniem i ginięciem oraz stojących za wyłonieniem się świata z apeironu.

---

² J. Burnet, *Early Greek Philosophy*, New York 1957.

³ W. Jaeger, *Teologia wczesnych filozofów greckich*, tł. J. Wocial, Kraków 2007.